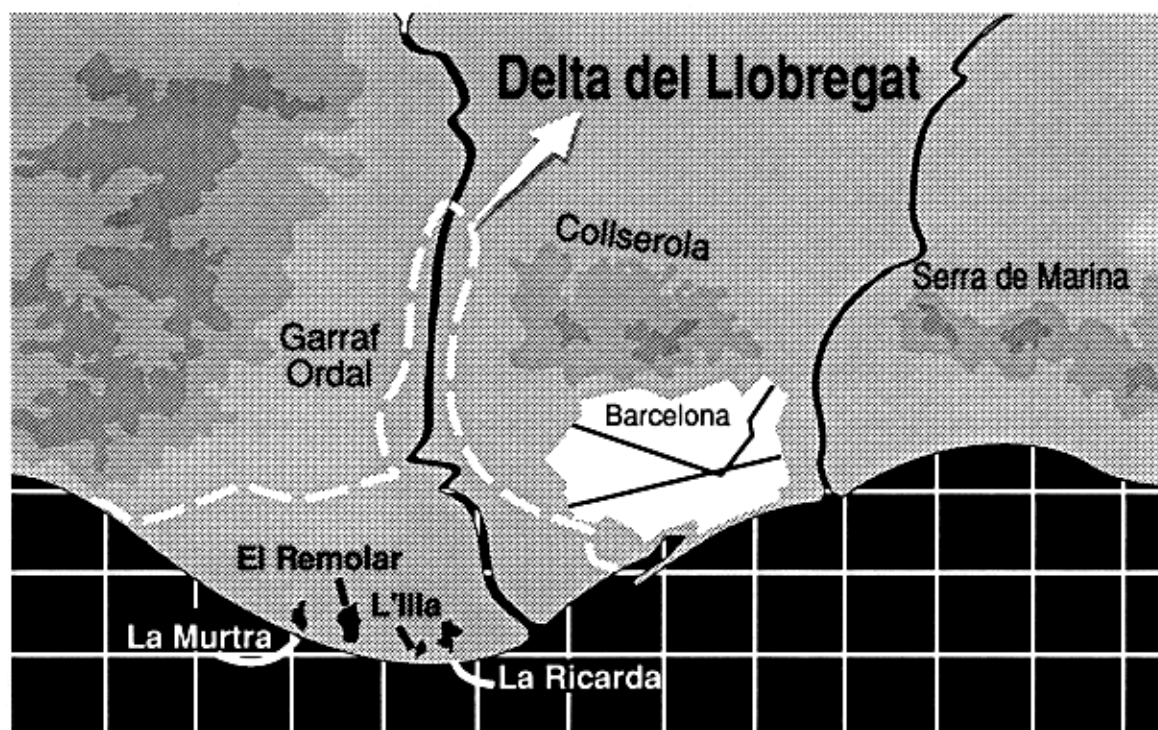

Una reserva natural a les portes de Barcelona

El delta i els estanys litorals del Llobregat

Ramon Folch, Ramon M. Miralles, Rosa Miracle i Jaume Bech.*

El delta del Llobregat té una extensió aproximada de 130 km², dels quals només un 5 % està ocupat per vegetació espontània. La problemàtica d'aquesta zona és deguda a un paràmetre clar i rigorós: l'expansió de la conurbació de Barcelona.

El delta del Llobregat i les terrasses al·luvials que el precedeixen immediatament constitueixen una plana de perfil infundibuliforme, estesa des del congost de Martorell fins al mar, d'uns 130 km² de superfície. És un conjunt deltaic modest, però important a la nostra escala: després de l'Ebre no n'hi ha cap de més important a les terres catalanes.

La vegetació espontània ocupa actualment una part petitíssima de la superfície total, un 5 per cent aproximadament, percentatge del qual, a més, els sòls costaners fortament salats i el cinyell helofític dels estanys litorals ja són les tres quartes parts. La major part de l'àrea ha estat transformada en conreus per la mà de l'home o, més modernament, ocupada per instal·lacions industrials i implantacions urbanes. Aquesta transformació agrícola és ben fàcil d'entendre: la major part dels sòls són profunds, el paratge és totalment pla i la irrigació és senzilla. Vet aquí unes bones condicions agrícoles que l'home ha sabut explotar des de temps antics. Les terrasses de la capçalera i les zones deltaïques més in-

teriors són seu tradicional de fruiters, mentre que la part més litoral és fonamentalment dedicada a l'horta; els fruiters se situen sempre sobre els sòls potencialment ocupables per un bosc de ribera (*Populion albae*), mentre que l'horta també prospera sobre zona potencialment forestal o bé sobre sòls feblement salats que hom ha fet productius mitjançant una irrigació continuada. Als llocs on la salinitat del sòl és més elevada (zones litorals), l'agricultura no ha pogut desplaçar la vegetació halòfila primitiva (*Arthrocnemetea*); s'hi havia conreat arròs, però aquesta és una pràctica actualment abandonada.

De boscos de ribera no en queden sinó uns residus d'escassíssima importància: quatre àlbers (*Populus alba*) esparsos, particularment en indrets pròxims al congost de Martorell, romanalla d'una presumiblement esponerosa albereda (*Vinco-Populetum albae*), dominant a tot el delta, i alguns escassos salzes (*Salix*), testimonis d'antigues salzedes (*Saponario-Salicetum purpureae*). La vegetació halòfila, per contra, encara està prou ben representada, justament per la ir-

recuperabilitat agrícola dels sòls que ocupa. Queda localitzada sobretot a la perifèria de l'aeroport del Prat (tot ell bastit en país d'*Arthrocnemetea*) i representada per algun salobrar (*Arthrocnemum fruticosum*) i sobretot per jonqueres halòfiles (*Schoeno-Plantaginatum crassifoliae*). Al si d'aquest territori més o menys salat s'ubica el sistema d'estanys litorals (antigues boques del riu?) que fa possible l'establiment del paisatge vegetal més interessant de la zona: el constituït per les comunitats helofítiques, els canyissars. Tot al voltant dels estanys, particularment del de la Ricarda, que és el més ben conservat, existeix una banda de canyissar (*Typho-Schoenoplectum glauci* i *Scirpetum maritimo-littoralis*), sovint separat de les jonqueres halòfiles adjacents per una banda d'espartinar (*Spartino-Juncetum maritimi*), mena de jonquera en part de tendència helofítica, en part halòfila. Aquest paisatge, que és una pura ombra del que va ser, resulta valuós en si mateix i insòlit a les portes de Barcelona: són pocs els barcelonins que saben que al Prat hi ha un autèntic paisatge lacustre on és possible fins i tot de contemplar estols d'ànecs salvatges! A la zona de Castelldefels existeix una popular pineda artificial, plantada a començament de segle.

A la zona de la Ricarda existeixen algunes notabilitats florístiques força interessants. A més del principal component de l'espartinar, l'espartina (*Spartina versicolor*), cal esmentar la raríssima *Kosteletzkya pentacarpos*, malvàcia que reapareix molt excepcionalment a les terres catalanes.

La zona de la Ricarda

La fauna d'una zona tan ocupada per l'home és escassa i banal, amb una previsible excepció: la dels estanys litorals. A la zona de la Ricarda hom ha detectat la presència de noranta-set espècies d'ocells, de les quals cinquanta-quatre són de ocells de pas. Això vol dir que la Ricarda no és pas un anell menyspreable en la nostra malmesa cadena de zones humides. A part d'això, la Ricarda alberga diversos invertebrats, propis d'aigües salabroses, veritablement notables. Cal esmentar, en primer lloc, les colònies de *Ficopomatus* (= *Mercierella*) *aenigmaticus*, un cuc poliquet filtrador i tubícola; viu en tubs calcaris que ell mateix construeix i que arriben a formar masses considerables. A la Ricarda se'n troben colònies des de la meitat de l'estany fins al mar, és a dir, on hi ha una certa concentració salina i les aigües són passablement netes. Entre aquestes colònies també viu el seu depredador, *Nereis diversicolor* (un altre poliquet, aquest lliure), i moltes espècies interessants de ciliats. Entre les espècies del plàncton és interessant un crustaci copèpode, *Calanipeda aquae-dulcis*, la distribució geogràfica del qual coincideix aproximadament amb els límits de la Mediterrània terciària; hi és abundant, també, *Ergasilus sieboldi*, un altre copèpode, aquest paràsit de peixos (les

femelles adultes parasiten les brànquies de tenques, carpes, anguiles i fins salmònids, mentre que els mascles adults i les formes larvals menen una vida planctònica lliure). Els rotífers (*Parachionus*, etc.) arriben a predominar quan els insecticides que duen les aigües provinents dels camps immediats fan minvar les poblacions de crustacis.

La problemàtica d'aquesta zona és vertebrada per un paràmetre clar i rigorós: l'expansió de la conurbació barcelonina. La formidable paradoxa que s'estableix és simple: com més creix Barcelona —i, per tant, com més augmenta la seva demanda alimentària— més destrueix els camps que li forneixen sosteniment. La reculada dels conreus al delta del Llobregat és tristament espectacular. És fàcil d'entendre que l'industrial o el constructor d'habitatges hi posi l'ull: zona plana, immediata a la ciutat, qualificable com a rústica, etc. També és fàcil d'entendre que el pagès s'avingui a la venda: obté d'un plegat allò que treballant li demanaria anys i anys d'esforç. Només és que, en aquesta transacció, hi guanya l'industrial, no hi perd gaire el pagès, però en surt estratègicament perjudicada la comunitat, que cada dia ha d'anar a buscar la verdura i la fruita a camps més llunyans.

Però és que, a més d'indústries i blocs de cases, el delta, particularment a l'esquerra del riu, és seu de tota mena d'infraestructures: una autopista, un mercat a l'engròs, diversos hipermercats, una zona portuària... L'autopista Barcelona-Molins de Rei ha destruït lamentablement els millors fruiterars del delta i a més a més ha deixat, entre el seu talús i el riu, una faixa d'accés difícil i d'esdevenidor agrícola incert. El problema del port és força diferent. Davant la necessitat d'ampliar-lo, es va optar per la fórmula d'excavar la dàrsena terra endins —fer-ho mar en-

Des de temps antics l'home ha sabut explotar les bones condicions agrícoles del delta, ja que la major part dels sòls són profunds, el paratge és totalment pla i la irrigació és senzilla.

fora, amb espigues, potser hauria estat territorialment millor—, la qual cosa va comportar una pèrdua objectiva de superfície deltaica i un nou progrés del front de salinització dels aqüífers. Les terres situades entre el port i la riba esquerra del Llobregat, altrament, esdevenen imparablement industrials.

L'ampliació portuària està íntimament connectada, en efecte, amb un altre tema important: la desviació del Llobregat, que té com a objecte preferent l'ampliació del port de Barcelona i la Zona Franca. La desviació del riu pot plantejar problemes a l'estany de la Ricarda. En general, els estanys litorals han perdut moltíssim i tot el seu valor paisatgístic ha minvat en els darrers anys. La Podrida ha desaparegut, l'Illa ha esdevingut seu d'un càmping, el Remolar, en part urbanitzat, es converteix en un port esportiu, i la Murtra només conté aigües brutes. Són salvables una part del Remolar i, íntegrament, la Ricarda. La Ricarda, magnífic encara, s'ha mantingut sobretot a causa de l'interès que hi han posat els seus propietaris, però pot desaparèixer d'avui per demà com a conseqüència directa o indirecta de la desviació del riu o per destinació —legalís-

A la zona de la Ricarda s'ha detectat la presència de noranta-set espècies d'ocells, dels quals cinquanta-quatre són de pas. En canvi, només queden uns residus d'escassíssima importància dels boscos de ribera.

Fotos: Guisau Nacurino

sima i perfectament improcedent alhora— a usos turístics o esportius.

La salinització dels aqüífers

Un últim problema que afecta les terres del delta: la salinització dels aqüífers. Un ús abusiu dels pous ja va plantejar aquesta qüestió fa temps. La capa freàtica dolça, en equilibri dinàmic amb les aigües marines infiltrades, recula a causa de l'ús excés dels pous, amb la qual cosa els aqüífers esdevenen salats. El problema s'ha agreujat darrerament a causa de la generalitzada i desastrosa pràctica de les extraccions dels àrids (sorres, graves, etc.) subjacents als sòls agrícoles. Aquestes extraccions, d'una banda, malmeten el sòl cultivable —una causa més de reculada agrícola—, i d'una altra alteren l'equilibri hídric: per aprofitar més la concessió es bomba l'aigua en atènyer la capa freàtica. Acabada l'extracció, el clot és reblert amb materials d'origen dubtós (durant molt de temps han estat enderros i escombraries) i la terra vegetal, apilada d'un bon començament a les vores de l'extracció, és reintegrada al seu lloc. El mal és que aquest «restabliment de les condicions inicials» altera el règim freàtic, contamina l'aqüífer i destrueix les condicions edàfiques que feien de l'indret una bona zona agrícola: el terreny en qüestió acaba esdevenint suport d'una nau industrial.

Per cloure aquesta relació de problemes cal fer esment de l'estat desastrós de les platges del delta, des de la Zona Franca fins al Remolar aproximadament, i la destrucció de les dunes i de la vegetació psammòfila de la platja de Castelldefels.

Cal protegir decididament els conreus del delta del Llobregat, la qual cosa comporta aturar o reduir dràsticament les extraccions d'àrids i la implantació industrial o urbana; aquesta actitud, falcada amb totes les mesures d'ordre social que calgui, és de la màxima transcendència per al futur de la conurbació barcelonina i zona d'influència. Cal controlar l'ús dels pous i el funcionament de les extraccions d'àrids permeses a fi d'evitar la progressiva salinització dels aqüífers. Es pot procurar d'utilitzar els sòls salats a l'hora d'ubicar les instal·lacions industrials o urbanes realment imprescindibles, tot mirant, però, de salvar-ne extensions suficients a causa del seu valor botànic i paisatgístic; aquestes extensions podrien constituir la perifèria protectora d'un estany de la Ricarda també preservat, amb la qual cosa s'aconseguiria un doble objectiu. Tanmateix, si acceptem com un fet la projectada desviació del riu, cal evitar absolutament de malmetre el conjunt protegit així dissenyat; això exigeix no solament que la desembocadura romangui mínimament allunyada, sinó que les instal·lacions industrials immediates per la banda esquerra del riu no siguin contaminadores.

*Article extret del *Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*, editat l'any 1989.